

Курс лекцій

“ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ”

Культурна ідентичність - один з найважливіших етапів та процесів культурного устрою кожної спільноти. Дане явище базується на тому, що люди - не просто механічні носії тих чи інших потреб та інтересів, але і психологічні індивідуальності, а це вимагає їхнього групового співіснування. Походження потреби в ідентифікації пов'язано, по-перше, з тим, що в колективі людина відчуває себе у більшій безпеці; по-друге, особа відчуває потребу в самоідентифікації себе з певною групою, усвідомленні самої себе як невід'ємної частини колективу. Проблема культурної ідентичності полягає перш за все в усвідомленому сприйнятті особою тих культурних норм та зразків поведінки та свідомості, системи цінностей та мови, усвідомлення свого “Я” з позицій цих культурних характеристик, які панують в даній спільноті, виявленні лояльності до них, самоототожненні себе саме з цими культурними зразками як позначаючими не тільки спільноту, але й дану особистість.

Суттєво Після вивчення матеріалу теми Ви зможете:

- **Визначити основні механізми та етапи формування ідентичності;**
- **Розкрити зміст понять “ідентичність”, “ ідентифікація”, “культурна ідентичність”;**
- **Пояснити історичну закономірність еволюції форм культурної ідентичності;**
- **Виявити основні тенденції розвитку сучасних форм ідентичності.**

Ключові поняття та терміни

• Ідентичність	• Культурна ідентичність
• Культурна ідентичність	• Тип “традиціоналіста”
• Ідентифікація	• Тип “неофіта”
• Самокатегоризація	• Тип “вигнанця”
• Кластери ідентичності	• Тип “євнуха”
• Етнічна ідентичність	• Маргінали
• Національна ідентичність	• Персоніфікація

План (логіка) викладу і засвоєння матеріалу:

- 1. Поняття ідентичності. Механізми ідентифікації.**
- 2. Історична еволюція розвитку культурної ідентичності.**
- 3. Вияви та типологія сучасних форм культурної ідентичності.**

1.Поняття ідентичності.

Спроби визначити та класифікувати суто людські потреби почали здійснювати ще філософи античності. Мислителі XVIII ст. також намагались аналізувати й осмислити різноманітні людські потреби. В минулому столітті цю

тему зачепив Артур Шопенгауер, а в нашому – Еріх Фромм. У своїй праці "Мати чи бути" американський філософ спробував типологізувати людські потреби. Першою він називає *потребу в спілкуванні*, у міжіндивідуальних зв'язках. Ізольований, штучно викинутий із суспільства індивід губить соціальні навички, втрачає культурні стандарти. Друга потреба, описана Фроммом, - це *потреба творчості*. Тварині властиве пасивне пристосування, люди прагнуть перетворювати світ. Творчий акт – це завжди визволення та подолання. У ньому є переживання сили. Творчість немислима без свободи. Лише вільна людина може творити. Найкраще сутність акту творіння розкриває мистецтво, художня творчість. Мистецтво взагалі є насамперед творчою сферою. Будь-який творчий акт є частковим перетворенням життя. У творчо-художньому ставленні до світу відкривається інший світ. Але в цьому прихований і трагізм будь-якої творчості. Цей трагізм проявляється у невідповідності між задумом та його виконанням. Великі художники наділені грандіозною творчою енергією, але в їхніх творіннях вона ніколи не може бути реалізована повністю.

Піднятися над повсякденною прозою життя особистість не може без внутрішньої готовності до піднесеного, до романтичного пориву. На думку Фромма, ця потреба продиктована наявністю творчих сил у кожного індивіда, серед яких особливе місце займає уява, емоційність. В акті творіння індивід поєднує себе зі світом, долає рамки пасивності свого існування, входить в царство свободи, в якому він може почувати себе дійсно людиною.

Налагодження міжіндивідуальних зв'язків, реалізація творчих можливостей немислимі без третьої людської потреби – *прагнення відчувати глибокі корені*. Кожна людина прагне усвідомлювати себе ланкою в певному, визначеному стабільному ланцюгу людського роду, який виникає ще в праісторії. Американський вчений визначає такі форми як кореневі, психологічно стійкі зв'язки.

Як четверту потребу людини Фромм називає *прагнення до пізнання*, до освоєння світу. Один з глибоких потаємних потягів особистості – прагнення

розпізнати логіку навколишнього світу, задовільнити своє прагнення до осягнення змісту універсума. І, нарешті, п'ята потреба людини – одна з найглибинніших її потреб – *прагнення до уподібнення*, пошук об'єкта поклоніння. Індивід, закинутий в світ таємничих речей і явищ, просто не в стані самотійно осягнути призначення і зміст навколишнього буття. Йому (індивіду) необхідна система орієнтації, яка дала б йому можливість ототожнити себе з певним визнаним зразком. Таку орієнтацію дає йому саме культура. Ось чому проблема культурної ідентичності відіграє помітну роль у культурології.

Категорія ідентичності має багатоаспектний характер. Її зміст включає в себе різні сторони соціального буття, багатогранність людського досвіду і практичної діяльності людей. Природно, що із зміною історичних соціальних, політичних умов змінюється і сутність даного поняття.

В контексті тих процесів, які відбуваються в сучасній Україні, проблема ідентичності набуває особливо актуального значення. Становлення української державності передбачає акцентування уваги на даному феномені. Мова йде не тільки про ідентичність особистості, але й про ідентичність етносу в цілому, його матеріальної і духовної культури. Хто ми? Де наші корені? Які витоки нашого буття? Ці та інші питання неодмінно виникають в процесі формування державних інститутів незалежної України.

Дж.Неру якось сказав, що "Ганді дав Індії ідентичність". Дані слова стосуються лідерів національно-визвольного руху будь-якої країни. Адже народи, які визволилися від колоніального гніту, набувають разом зі статусом державного суверенітету не менш важливий здобуток – право бути самим собою, мати своє "я". Розшифровуючи зміст цього "я", відмітимо, що воно передбачає формування національної самосвідомості, національної культури, розвиток сфери духовності, спрямованої на зміцнення ідентичності народу. Окрім того, важливим аспектом змісту ідентичності етносу, національної ідентичності є завоювання економічної незалежності, яка є передумовою незалежності національної. У науковій літературі даному аспекту ідентичності

приділяється недостатня увага. Як правило, акценти зміщуються в сторону психологічних, а нерідко і політичних факторів.

До недавнього часу у вітчизняній науці поняття ідентичності практично не використовувалось – воно не було предметом ані теоретичних, ані емпіричних досліджень. Цього поняття не зустріти в психологічних чи культурологічних словниках, не знайти в монографіях, підручниках чи журнальних публікаціях. Лише в останні роки воно починає появлятися на сторінках психологічної періодики, продовжуючи однак залишатись для більшості читачів чужорідним, малозрозумілим.

Згідно з визначенням, яке подає енциклопедичний словник з культурології, **ідентичність - психологічне уявлення людини про своє “Я” , яке характеризується суб”єктивним почуттям своєї індивідуальної самототожності і цілісності, ототожнення людиною самої себе (частково усвідомлене, частково неусвідомлене) з тими чи іншими типологічними категоріями. В науці розрізняють:**

- **Соціальну ідентичність (ототожнення себе з соціальною позицією або статусом)**
- **Групова ідентичність (ототожнення себе з тою чи іншою спільністю)**
- **Етнічна ідентичність (ототожнення себе з певною етнічною групою)**
- **Культурна ідентичність (ототожнення себе з культурною традицією)**

Механізм ідентичності є необхідною умовою спадкоємності соціальної структури і культурної традиції. Але багато сучасних авторів віддають перевагу терміну **“ідентифікація”**, критикуючи статичність терміну **“ідентичність”**. *Ідентифікація охоплює динамічні, процесуальні аспекти формування ідентичності.* Поняття ідентифікації було запроваджено Фрейдом - дана теорія постала на основі патопсихологічного спостереження, а потім була поширена на **“нормальне”** духовне життя.

Фрейд розглядав ідентифікацію як спробу дитини (або слабкої людини) перейняти силу батька, матері (або лідера) і таким чином зменшити почуття страху перед навколишнім світом. і активно використовувалось неофрейдистами. В психоаналітичній традиції ідентифікація трактується як центральний механізм, який забезпечує здатність “Я” до саморозвитку.

На сьогоднішній день найбільш популярними є три варіанти визначення ідентифікації, які виникли дещо раніше і продовжують розроблятися на сучасному етапі.

- ◆ Ідентифікація трактується як один з механізмів міжособистісного сприймання (поряд з рефлексією і стереотипізацією). У цьому трактуванні під ідентифікацією розуміють "спосіб розуміння іншої людини через усвідомлене (чи несвідоме) уподібнення її характеристикам самого суб'єкта", "це механізм постановки суб'єктом себе на місце іншого, що виявляється у вигляді занурення, перенесення індивідом себе в поле, простір, обставини іншої людини, і приводить до засвоєння його особистісних смислів. Цей тип ідентифікації дозволяє моделювати смислове поле партнера, у спілкуванні забезпечує процес взаєморозуміння і викликає відповідну поведінку .
- ◆ Ідентифікація (часто в цьому випадку користуються терміном самоідентифікація) розуміється як центральний елемент самосвідомості, пов'язаний з відповіддю на запитання "Хто я?", з фіксацією свого становища в системі суспільних відносин . У цьому випадку підкреслюється суб'єктивне відчуття власної належності до різних соціальних спільностей на основі стійкого емоційного зв'язку, а також включення у свій внутрішній світ і сприйняття як власних групових норм і цінностей.
- ◆ Ідентифікація в стратометричній концепції А.В.Петровського трактується як показник рівня розвитку групи (в цьому випадку використовують поняття "колективістської ідентифікації" поряд з такими показниками як "згуртованість як ціннісно-орієнтаційна

єдність"; "об'єктивність у покладанні та прийнятті відповідальності за успіхи і невдачі у спільній діяльності"). У даному випадку під ідентифікацією розуміють "формовану в ході спільної діяльності форму гуманних стосунків, при якій переживання одного з групи дані іншим як мотиви поведінки, організовуючи їх власну діяльність, спрямовану одночасно на здійснення групової мети і на усунення фруструючих впливів. Функціонування даного феномену виражено у ставленні до інших членів групи як до самого себе, у сприйнятті їхніх проблем і досягнень як своїх, що і трансформує власну поведінку. Відсутність або зниження колективістської ідентифікації буде проявлятися в тому, що індивід у стосунку до себе і у ставленні до інших буде застосовувати різні моральні норми і на основі цього будувати свою власну поведінку.

В останні роки, як вже сказано, про ідентичність та ідентифікацію говорять все частіше, і не тільки на Заході: про них згадують в журнальних публікаціях, їм присвячують свою роботу секції конференцій, вони стають предметом ретельного аналізу в монографіях і збірниках.

Культурна самоідентифікація є одним з найважливіших етапів і процесів культурного устрою кожного суспільства. Люди не просто механічні носії тих чи інших потреб та інтересів, але і психологічні індивідуальності, а це вимагає їхнього групового співіснування. Можна припустити, що в деякій мірі потреба в соціальній самоідентифікації зі зграєю успадковується людиною від первісного суспільства. Людина не завжди усвідомлює параметри своєї культурної ідентичності, але весь набір засвоєних нею за життя елементів свідомості, поведінки, смаків, звичок, оцінок, мови та інших засобів комунікації мимоволі роблять її належною до деякої конкретної культури(не тільки етнічної, але й соціальної, професійної і т.п.).

Важливою є проблема співвідношення поняття ідентичності з поняттям ідентифікації. Ще *Е.Еріксон*, прагнучи співвіднести обидва терміни, писав про те, що *розвиток ідентичності полягає в синтезі ідентифікацій,*

спостережених в процесі соціалізації. Дещо пізніше починаються ідентифікації не з окремими людьми, а з малими і великими соціальними спільнотами, котрі також інтегруються в систему ідентичності.

Щодо *передумов процесу ідентифікації*, то слід відмітити, що у різних концепціях дана проблема пояснюється по-різному. Так, в *психоаналітичній* традиції ідентифікація розглядається як певний прихований спосіб взаємодії з кимось, хто є емоційно значимим. При цьому деякі дослідники розглядають подібну емоційну прив'язаність як нормальний варіант, однак, в будь-якому випадку, згідно з психоаналітиками, його основою є енергія лібідо.

Більшість теорій не психоаналітичного напрямку підходять до розгляду ідентифікації з інструменталістських позицій. У даному випадку вважається, що дитина ідентифікує себе із дорослим, щоб забезпечити собі деякі необхідні ресурси, наприклад, безпеку. *Інструментальна мотивація* застосовується також для того, щоб пояснити вибір дитиною конкретного об'єкту ідентифікації, необхідність ідентифікації з групою і т.п. У рамках даного підходу, ідентифікуючись з групою, а не з індивідом, людина отримує можливість досягнути деяку інструментальну мету, яка не може бути досягнута індивідуальною ідентифікацією.

Теорія *самокатегоризації* взагалі відмовляється від розгляду причин ідентифікації, оскільки в ній постулюється, що ідентифікація – це когнітивний (пізнавальний) процес, обумовлений не так якимись особливими мотивами, як такий, що виникає неминуче внаслідок самокатегоризації у певній ситуації. Акцент на ситуаційну динаміку відрізняє цю теорію від теорії соціальної ідентичності, яка розглядає соціальну категоризацію не як кінцеву причину, а як опосередковану ланку ідентифікаційного процесу.

Передумови процесу ідентифікації

Теорія

→ психоаналітична → ідентифікація як спосіб взаємодії з кимось емоційно значимим

→інструменталістська→ідентифікація як спосіб забезпечення деяких необхідних ресурсів (почуття безпеки і т.п.)

→ самокатегоризації → ідентифікація як пізнавальний процес самопізнання особистості.

Ще один важливий елемент в механізмі ідентифікації – самооцінка особи. Дуже часто ідентифікація трактується як засіб збереження або підвищення позитивної самооцінки. Належність до певної групи може задовільняти базові потреби індивіда, незалежні від потреби бачити свою групу кращою в порівнянні з іншими. Зв'язок між самооцінкою і соціальною ідентифікацією постійно досліджується, однак досі чітко не визначено, чи існує між ними каузальна причина, а якщо й існує, то який елемент виступає в ролі причини, а який – наслідку.

Так як **мотиваційний фактор** самоідентифікації розглядають також статус групи. Згідно досліджень західних психологів виявлено, що індивіди, які належать до високостатусних груп, ототожнюють себе з цими групами більше порівняно з членами низькостатусних груп.

Механізм ідентифікації як психологічне явище не дістав однозначного визначення. У різних напрямках, залежно від їх теоретичної орієнтації, різні психічні процеси вважаються ключовим механізмом ідентифікації. У *теоріях когнітивної спрямованості* одним з найбільш загально визнаних механізмів вважається когнітивний *процес самокатегоризації*. Ця точка зору знайшла своє відображення в теорії соціальної ідентичності Генрі Тайфеля, і в найбільш завершеному вигляді – в теорії самокатегоризації Джона Тернера. Підкреслюється також роль когнітивних процесів у формуванні значимої соціальної ідентичності.

У теоріях *психоаналітичної спрямованості* в якості центральних механізмів ідентифікації виступає *афективно-емоційна спрямованість*. Вже відзначено, що роль мотиваційної та емоційно-ціннісної сфери була акцентована при створенні поняття "ідентифікація" в класичному фрейдизмі (де ідентифікація –

це найбільш ранній прояв емоційного зв'язку з іншою людиною), але втратила свої позиції в сучасних дослідженнях.

Теорії *інтераціоналістського* напрямку в якості основного механізму ідентифікації розглядають *взаємозалежність людей*. У класичному варіанті ідентифікація неможлива без наявності реальної взаємодії між індивідом і групою, в більш пізніх варіантах мова може йти про те, що реальна взаємодія полегшує та посилює ідентифікаційний процес.

Психічні процеси як ключовий механізм ідентифікації

Теорія

→Когнітивна → процес самокатегоризації

→Психоаналітична → афективно-емоційна спрямованість

→Інтераціоналістська → комунікативно-дійова сторона діяльності особистості

Ці три механізми, акцентуючи когнітивну, афективну чи комунікативно-дійову сторону процесу ідентифікації, становлять на даний час той базис, на якому стоїть сучасне уявлення про механізми ідентифікації. Однак на емпіричному рівні дуже рідко нині зустрічаються праці, в яких враховувалась би дія всіх трьох механізмів ідентифікації – лише віднедавна з'являються роботи, автори яких пробують вичленувати дію кожного з них в процесі ідентифікації і особливості їхньої взаємодії. Так, на думку дослідників, значення соціальної ідентифікації полягає не тільки в тому, що вона є однією з найважливіших характеристик особистості, а і в тому, що вона (ідентифікація) впливає на суспільну поведінку особи. До загальновизнаних і емпіричнодосліджених **ефектів ідентифікації** відносять:

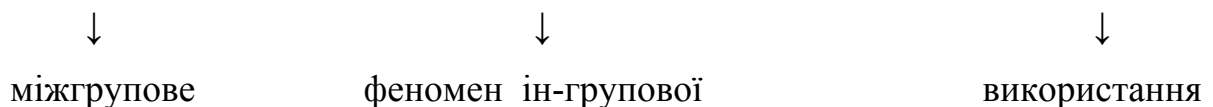
- *міжгрупове упередження*. Його суть – в різному ставленні, різних оцінках і відмінних діях стосовно "ін-групи" (в цьому випадку часто користуються поняттям "ін-груповий фаворитизм") та аут-групи (применшуванні її достоїнств на всіх рівнях). Увага саме до цього наслідку ідентифікації обумовлена соціальними і політичними реаліями міжгрупових конфліктів, в основі яких лежить етнічна або національна ідентифікація. У випадку, коли будь-яка

зовнішня подія загрожує деяким соціальним ідентичностям, паттерн упередження інтенсифікується. Однак дана інтенсифікація буде залежати від ступеня ідентифікації: чим сильніше ототожнення себе з групою, тим інтенсифікація паттерна буде виразніша, при слабкій ідентифікації дана тенденція не спостерігається;

- **феномен ін-групової гомогенності.** Люди, котрі ідентифікують себе з визначеною групою, мають тенденцію сприймати себе і членів даної групи як дуже подібних одне до одного. Згідно теорії самокатегоризації, в основі цього явища лежить процес самостереотипізації. Досліджено, що сприйняття внутрішньогрупової подібності інтенсифікується в умовах, коли з'являється відповідна група для порівняння;

-**використання мови та інших культурних маркерів.** Люди переважно повідомляють про свою соціальну ідентичність через використання деяких спільних для групи символів чи маркерів. Це може бути певний особливий стиль одягу, зачіска, особливі прикраси, спосіб харчування і т.п. Для багатьох етнічних груп в якості найбільш значимого символу колективного членства виступає мова. Не випадково саме тому етнічні спільності завжди в першу чергу стурбовані збереженням рідної мови, повноцінним навчанням мови підростаючого покоління, її подальшим розвитком. У той же час не прийнято абсолютизувати мову як єдиний засіб збереження етнічної ідентичності. Існує чимало прикладів, коли головним ідентифікаційним критерієм виступає не мова, а релігія, історія, територія і т.п. Якщо повернутись до теми мови, то необхідно відмітити двосторонній зв'язок між мовою та ідентифікацією – з одного боку, використання мови як культурного символу і маркера є наслідком ідентифікації, з другого боку, існування мови є необхідною умовою самоідентифікації та самокатегоризації.

Ефекти (прояви) ідентифікації

упередження гомогенності культурних маркерів

Етапи ідентифікації . Коли ми говоримо про ідентичність, то маємо на увазі ідентичність особистості, істоти соціальної, що проживає в певному соціумі. Саме тому під ідентичністю, тотожністю самому собі, ми маємо на увазі соціального суб'єкта, а не біологічного, тобто розглядаємо її не з точки зору медичних факторів, як це часто робить фрейдизм. Вже згадуваний Е.Еріксон виділяє вісім стадій розвитку ідентичності.

- На першій стадії, яку він називає орально-сенсорною (або інкорпоративною, вбираючою) дитина вирішує фундаментальне питання всього свого майбутнього життя – довіряє вона навколишньому світу чи ні.
- Прогресуюча автономність дитини (перш за все здатність пересуватись, розвиток мовлення, маніпулятивних здібностей та ін.) дозволяє дитині перейти до рішення другого життєвого завдання – набуття самостійності – (альтернативний, негативний варіант пов'язаний з невпевненістю у собі, соромливістю, безперервними сумнівами)(18 міс.-4 роки).
- Третя стадія (4-6 років) локомоторно-генітальна або едипова. Тут вирішується альтернатива між ініціативою та почуттям вини. У цьому віці розширюється простір життєдіяльності дитини, вона починає сама визначати собі цілі, придумувати заняття, виявляти винахідливість у мовленні, фантазувати. У просторі дитини появляється все більше людей. Вже не тільки батько й мати, а й інші дорослі стають предметом ідентифікації дитиною себе з дорослими як основи становлення нового ступеня ідентичності.
- Четверта стадія (6-11 років) пов'язана з набуттям дитиною різних умінь, в тому числі й умінням вчитися. Дитина активно оволодіває символами культури. Цей вік – оптимальний час для навчання, готовність до труднощів дисципліни, засвоєння знань, прагнення робити все добре,

панування духу змагань. Тут формується почуття вмілості, компетентності, а при негативному протіканні віку – неповноцінності. Оволодіваючи основами знань, діти починають ідентифікувати себе з представниками окремих професій, для них важливою є суспільна значимість їхньої діяльності.

- П'ята стадія (11-20 років) базова для набуття почуття ідентичності. У цей час підліток коливається між позитивним полюсом ідентифікації "я", негативним полюсом плутанини ролей. Перед підлітком стоїть завдання об'єднання всього, що він знає про себе самого як сина (дочку), школяра, спортсмена, друга і т.п. Все це він повинен об'єднати в єдине ціле, осмислити, зв'язати з минулим і спроектувати на майбутнє. При вдалому протіканні кризи підліткового віку у юнаків і дівчат формується почуття ідентичності, при несприятливих – заплутана ідентичність, поєднана з важкими сумнівами відносно себе, свого місця в групі, в суспільстві, з неясністю життєвої перспективи.

Еріксону належить заслуга запровадження такого поняття, як **"психологічний мораторій"**. Цим поняттям він позначає кризовий період між юністю і дорослістю, протягом якого в особистості відбуваються багатовимірні складні процеси відображення дорослої ідентичності і нового ставлення до світу. Як стверджує Еріксон, психічний мораторій може, при певних умовах, набути затяжного характеру – для найбільш обдарованих людей. Неподолана криза спричиняє стан "дифузії ідентичності", яка становить основу специфічної патології юнацького віку.

- Шоста стадія (21-25 років) за Еріксоном, знаменує перехід до вирішення вже власне дорослих завдань на базі сформованої психосоціальної ідентичності. Молоді люди вступають в дружні стосунки, в шлюб, з'являються діти. Вирішується глобальне питання про принциповість, вибір між цим широким полем встановлення дружніх, сімейних зв'язків з перспективою виховання нового покоління та ізоляціонізмом,

властивим людям зі сплутаною ідентичністю та іншими, ще більш ранніми, помилками в лінії розвитку.

- Сьома стадія (25-60 років), яка займає левову частку людського життя, пов'язана з суперечністю між здатністю людини до розвитку, яку вона (людина) отримує на попередніх стадіях, і особистим застоєм, повільним регресом особистості в процесі буденного життя. Нагородою за оволодіння здатністю до саморозвитку є формування людської індивідуальності, неповторності. Піднімаючись над рівнем ідентичності, індивід отримує рідкісну здатність бути самим собою.
- Восьма стадія (старше 60 років) завершує життєвий шлях, і тут, пожинаючи плоди пройденого життя, людина або отримує спокій та врівноваженість, або виявляється приреченою на безвихідний відчай як результат заплутаного життя.

Проблема культурної ідентичності особистості міститься перш за все в усвідомленому сприйнятті тих культурних норм і зразків поведінки і свідомості, системи цінностей і мови, усвідомлення свого “Я” з позицій цих культурних характеристик, які прийняті в даному суспільстві; виявленні лояльності до них, самоототожнення себе саме з цими культурними зразками як маркіруючими не тільки суспільство, а й саму дану особистість. З поняттям ідентичності нерозривно пов'язане поняття ідентифікації, яке охоплює процесуальні аспекти формування ідентичності. Ідентифікація досліджується передусім в руслі психологічних концепцій і теорій, кожна з яких по-своєму визначає домінуючі передумови та ключові механізми даного явища.

2.Історичні форми розвитку культурної ідентичності.

Культурна ідентифікація - це самовідчуття людини в середині певної культури. Расові, етнічні і релігійні та інші форми дискримінації в кінцевому результаті містяться в еволюційній потребі індивіда у визначених формах групової ідентифікації. Групи, які змогли досягнути

якоїсь певної монолітності, можливо, вижили краще, аніж ті, які не змогли її досягнути. Всі суспільства володіють тим, що американський культуролог О.Тоффлер назвав психосферою, яка охоплює їхні ідеї, починаючи від спільності та ідентичності. Таким чином, ідеї “сопричастя” або “спільності” і акт ідентифікації з іншими виявляється однією з фундаментальних основ всіх людських утворень.

Слід також згадати, що суспільство - це соціально консолідований стійкий колектив людей, які визнають спільні цілі та інтереси. А культура - це спосіб реалізації даних цілей та інтересів, основні технологічні та соціальні параметри якого визначені складною системою “соціальних конвенцій”, досягнутих цим суспільством протягом багатьох поколінь його інтегрованого співіснування. Тому узагальнююче поняття ”культура” є не більше ніж уможливлена категорія, яка фіксує певний клас явищ в соціальному житті людей, певний аспект їхнього спільного співіснування. Реально на Землі існувало в історії та існує досьогодні велика кількість локальних культур окремих людських спільностей.

Історичні хвилі парадигмальних перетворень кожен раз видозмінюють групову культурну ідентичність. Наприклад, протягом десяти тисяч років панування на планеті індивіди надзвичайно міцно ідентифікувались з сім’єю, кланом, родом або іншими угрупованнями, які охоплювали індивіда при появі його на світ. Індивід народжувався вже як член сім’ї та расової групи. Проблемі колективної ідентичності присвячує свою увагу Е.Сміт в монографії "Національна ідентичність" . Якщо Еріксон виділяє декілька типів індивідуальної ідентичності, то Сміт досліджує типи колективної ідентичності. З його точки зору, першим типом колективної ідентичності виступає фактор роду. На думку Сміта, дана категорія є поширеною та переконливою. Класифікація за родом виступає основою інших відмінностей. Будучи універсальною, вона виступає зв’язуючою ланкою з іншими видами ідентичності; в такому випадку родова ідентичність створює умови для колективних дій. Групова **родова ідентичність** людини зазвичай

залишалась постійною протягом всього її життя - адже базові індивідуальні та групові культурні взаємозв'язки визначались вже при народженні.

Другий вид колективної ідентичності пов'язаний з поняттям простору та території. Перевага даного виду колективної ідентичності перед родовою полягає в тому, що місцева і **регіональна ідентичність** мають більшу об'єднуючу силу. Сміт однак перестерігає проти надмірної переоцінки регіоналізму.

Третій тип колективної ідентичності Сміт називає **соціоекономічним**. Глибинна людська потреба в культурній ідентифікації збереглась і після промислової революції, але її індивідуальна і групова природа помітно видозмінилась. Класова свідомість перетворюється на ще одну форму ідентифікації та системи культурних уподобань. Даний тип колективної ідентичності виступає в категорії соціального класу. Сміт відмічає, що в теорії Маркса клас виступає найвищою і єдино істинною формою колективної ідентичності. Певні різновиди соціальних класів часто виступають рушійною силою історичного розвитку. Сміт стверджує, що клас не може виступати основою стабільної колективної ідентичності, оскільки соціальний клас обмежений емоційною силою і культурною глибиною. Економічні фактори з часом швидко міняються, тому претензії утримати різні економічні групи в межах спільності з класовою основою будуть невизначені. Економічний егоїстичний інтерес не виступає в якості основи стабільної колективної ідентичності. Однак в суспільстві існує не один клас, а декілька, їх інтереси не співпадають. Тому класова ідентичність не виражає інтереси всіх прошарків суспільства, а лише тієї частини суспільства, яка об'єднана у певний клас.

Існують інші види ідентичності, які на відміну від класової ідентичності більш повно відображають суспільні інтереси. Сміт має на увазі **релігійні та етнічні ідентичності**. Такі ідентичності включають в себе не один, а декілька класів. Але не тільки в цьому відмінність релігійної ідентичності від класової. Сміт вважає, що релігійна ідентичність принципово відрізняється від класової,

оскільки вона базується на цілком інших критеріях, відмінних від критеріїв соціального класу. Головна відмінність в тому, що класова ідентичність виростає із сфери виробництва, тоді як релігійна із сфери спілкування. Вона спирається на об'єднання культури та її елементів – цінностей, символів, міфів та традицій – часто кодифікованих в обрядах і ритуалах. Окрім того, у формуванні релігійної ідентичності, на відміну від класової, велику роль відіграє психологічний фактор. Останній виступає визначальним у структурі релігійної ідентичності. Сміт справедливо підкреслює той зв'язок, який існує між релігійною та етнічною ідентичністю. Світові релігії прагнуть переступити етнічні кордони, однак більшість релігійних спільностей співпадають з межами етнічних груп. Для прикладу Сміт згадує вірмен, євреїв та інші етнічні групи. Він висловлює думку про те, що нерідко буває так, що постала релігійна спільність може трансформуватися в етнічну – як-от етнорелігійна спільність друзів.

Переплетення релігійних та етнічних ідентичностей ми бачимо на прикладі становища сучасних католиків і протестантів у Північній Ірландії; поляків, сербів, хорватів, маронітів, сингальців, персів-шиїтів,- які, як відмічає Сміт, належать до тих численних етнічних спільностей, ідентичність яких спирається на релігійні критерії диференціації. Протягом більшої частини людської історії сфери-близнюки релігійної та етнічної ідентичності були якщо і не тотожні, то дуже близькі.

Сміт виділяє наступні спільні риси, які характеризують **національну ідентичність**:

- 1) історична територія як рідний край;
- 2) спільні міфи та історична пам'ять;
- 3) спільна масова, громадянська культура;
- 4) єдині юридичні права і обов'язки для всіх членів суспільства;
- 5) спільна економіка з можливістю пересуватись в межах національної території .

Національна ідентичність за своєю сутністю багатовимірною, її ніколи не можна звести до єдиного елементу – на це не здатні навіть окремі націоналістичні фракції, її не можна легко чи швидко прищепити населенню за допомогою штучних засобів.

Стосовно сучасної епохи, то, на перший погляд, превалюючими тенденціями є глобалізація та космополітизація. Проте насправді це не так. На зміну національній ідентичності приходить **цивілізаційна ідентичність**. Саме цій новій формі ідентичності як причині світових конфліктів, присвячена праця С.Хантінгтона "Зіткнення цивілізацій". Розглядаючи причини конфліктів в історії людства, він приходить до висновку: протягом 150-ти років після Вестфальського миру, який сформував сучасну міжнародну систему, в західному ареалі конфлікти розгорталися головним чином між правителями - королями, імператорами, які прагнули розширити свій бюрократичний апарат, збільшити армію, зміцнити економічну потужність, а головне – приєднати нові землі до своїх володінь. Починаючи з Французької революції, основні лінії конфліктів стали пролягати не стільки між правителями, скільки між націями. Дана модель, вважає Хантінгтон, зберігалась протягом всього XIX століття. Крах її пов'язаний з Першою світовою війною. А потім в результаті російської революції (жовтень 1917) і реакції на неї конфлікт націй поступився місцем конфлікту ідеологій. Сторонами такого конфлікту, у відповідності з концепцією Хантінгтона, були комунізм, нацизм і ліберальна демократія. Під час "холодної війни" цей конфлікт вилився у боротьбу двох наддержав, жодна з яких не була нацією-державою в класичному європейському сенсі. Їх самоідентифікація формулювалась в ідеологічних категоріях. Проте всі ці минулі конфлікти були в основному конфліктами західної цивілізації. Із закінченням холодної війни на перший план виходить взаємодія між Заходом та іншими цивілізаціями. Тепер все більшу роль відіграє ідентифікація на рівні цивілізації. Адже відмінності між цивілізаціями не тільки реальні, вони й найбільш суттєві. Цивілізації відрізняються своєю історією, мовою, культурою, традиціями, і, що найголовніше – релігією. Люди різних цивілізацій по-різному дивляться на

стосунки між Богом і людиною, індивідом і групою, громадянином і державою, батьками і дітьми, чоловіком і дружиною, мають різні уявлення про співвідносну значимість прав і обов'язків, свободи і примусу, рівності та ієрархії. А такі відмінності більш фундаментальні, ніж відмінності між політичними ідеологіями та політичними режимами. Крім того, світ стає все більше взаємозв'язаним та взаємозалежним. Взаємодія народів різних цивілізацій посилюється. Це веде до росту цивілізаційної самосвідомості, до того, що глибоко усвідомлюється відмінність між цивілізаціями і те, що їх об'єднує. Крім того, процеси економічної модернізації і соціальних змін у всьому світі розмивають традиційну ідентифікацію людей за місцем проживання, одночасно послаблюється і роль нації–держави як джерела ідентифікації. Утворені в результаті прогалини заповнюються в більшій мірі релігією, нерідко у формі фундаменталістських рухів. Подібні течії сформувались не тільки в ісламі, але й в західному християнстві, іудаїзмі, індуїзмі, буддизмі. Посиленню культурної ідентифікації сприяє і те, що культурні особливості менш підвладні змінам, аніж економічні чи політичні. Внаслідок такої ригористичності їх значно важче сумістити, а у випадку конфліктної ситуації звести до компромісу.

Особливе місце в концепції С.Хантінгтона посідає класифікація цивілізацій. Їх він нараховує вісім: західну, конфуціанську, японську, ісламську, індуїстську, православно-слов'янську, латиноамериканську та африканську. Очевидно, ця ідея перегукується з поглядами О.Шпенглера, А.Тойнбі. Але власне цей момент його концепції і є найслабшим – по-перше, завжди можна виділити з палітри людства якусь наступну цивілізацію. Ніхто не може беззаперечно визначити певну однозначну кількість цивілізацій. По-друге, Хантінгтон уникає згадок про те, що в межах цивілізацій також існують конфлікти (взяти для прикладу Афганістан, Іран та Ірак, африканські конфлікти). Саме тому панівною на сучасному етапі варто вважати саме етнічну ідентичність.

Етнічна ідентичність – це результат процесу емоційно-когнітивного самоототожнення суб'єкта зі своєю етнічною групою, що виражене в почутті спільності з членами цієї групи і сприйнятті як цінностей її основних характеристик. Детально розроблено структуру ідентичності в працях М.Баретта. В структурі національної ідентичності дослідник пропонує виділити 2 основних блоки: *когнітивний та афективний*.

когнітивний	афективний
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Знання про існування національної групи. ▪ Категоризація себе як члена національної групи. ▪ Знання про національну територію. ▪ Знання про національні емблеми, символи, інститути, звичаї, традиції, історичні події та історичні фігури, які символічно репрезентують націю ▪ Віра в спільне походження та спорідненість членів національної групи. сприйматися як спільність, пов'язана не тільки єдністю культури, мови, території і т.п., а і "голосом крові", зв'язаним нинішньою чи минулою спорідненістю. ▪ Віра в те, що існують типові характеристики представників будь-якої національної групи: національні риси і національні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Суб'єктивна актуальність національної ідентичності. ▪ Ступінь прив'язаності до національної ідентичності (готовність відмовитись від неї, і значення, надаване членству в даній національній групі). ▪ Почуття належності до національної групи.. ▪ Суб'єктивна актуальність національної ідентичності. ▪ Ступінь прив'язаності до національної ідентичності (готовність відмовитись від неї, і значення, надаване членству в даній національній групі). ▪ Почуття належності до національної групи.. ▪ Ступінь прив'язаності і почуття стосунку до національної території. ▪ Соціальні почуття типу національної гордості,

стереотипи. ▪ Віра в тісний взаємозв'язок індивіда і національної групи: усвідомлюваний ступенем подібності себе і національного типажу.	національного сорому, національної провини і т.п. ▪ Національна самоповага.
---	--

Історична еволюція людства призводить до соціоекномічних змін та парадигмальних перетворень. Узагальнюючи історичний досвід людства, можна виділити такі етапи розвитку культурної ідентичності: родова, регіональна, соціоекономічна, релігійна, етнічна, національна, цивілізаційна. Кожна з цих різновидностей ідентичності характеризується власною внутрішньою структурою та зовнішніми проявами.

Типологія сучасних форм культурної ідентичності.

Узагальнююче поняття “культура”, згідно з точкою зору авторів словника “Культурологія для культурологів”, є не більше аніж уможлядна категорія, яка відзначає певний клас явищ в соціальному житті людей, визначений аспект їхнього спільного співіснування. Реально на Землі існувало в історії та існує донині множина локальних культур окремих людських спільностей як системних комплексів історично сформованих форм їхнього соціального буття. Деякі з цих культур подібні одна на одну завдяки генетичній спорідненості народів або подібності умов їх виникнення та історії, інші відрізняються настільки, наскільки відрізняються умови життя етносів, які породили дані культури. Неможе існувати “культура взагалі”. Кожна втілює специфічний набір способів соціальної практики будь-якої конкретно-історичної спільності. З часом до такого способу популяційної диференціації форм життєдіяльності додалось їхнє розмежування за соціальними, конфесійними, політичними та іншими параметрами. Локальні соціокультурні комплекси окремих популяцій

перетворились в надзвичайно складні і поліфункціональні системи для забезпечення колективного існування і діяльності людей.

Із сучасною культурною ідентифікацією відбуваються певні зміни. При переході до більш гетерогенного, більш диференційованого суспільства слід очікувати набагато більшої різноманітності ідентифікацій і групувань. У всіх високотехнологічних країнах політичне життя все більше сегментується, споживчий ринок відображає все більш різноманітні індивідуальні і групові потреби. Все більша кількість субкультур відпадає від панівних цінностей суспільства. Такі ж самі центробіжні процеси діють в середині соціальних груп. Расові, етнічні і релігійні підгрупи в кожному суспільстві сегментуються на менші, більш різноманітні міні-групи. Помилкою буде вважати американських негрів гомогенною групою або включати в одну групу вихідців з латинської Америки. На даному етапі змінюється саме поняття, яке визначає політично значимі меншини. Відмінності, які вважалися раніше незначними, набувають культурного і політичного змісту. Сьогодні ми стаємо свідками самоорганізації престарілих, ветеранів війни, людей нетрадиційної орієнтації и т.п., які вважають, що суспільство несправедливо до них налаштоване. Виникають нові ідентифікаційні групи, і цей бурхливий соціальний процес отримує значне прискорення завдяки засобам масової інформації з їхніми спеціально адресованими публікаціями і передачами, кабельному телебаченню, супутниковому зв'язку і т.п.

Втрачаючи зв'язок з контекстом свого народження, індивід отримує можливість більшого вибору у самовизначенні. Звичайно, ми як і раніше народжуємося як члени сімей і расових груп, однак очевидно, що в міру наростання сучасних цивілізаційних перетворень багато людей отримає більшу можливість у виборі культурної ідентичності у відповідності з посиленням індивідуальності і гетерогенності в новій соціальній структурі. Помітно прискорюються сьогодні і темпи соціальних та культурних змін, так що ідентифікації, які вибираються, стають все більш

короткочасними. Нові форми самоотождечення накладаються на попередні, можливо, більш глибоко вкорінені форми ідентичності. Незалежно від теоретичного напрямку у всіх моделях і концепціях ідентичності в більш чи менш явній формі існує ідея плюралізму особистісних ідентифікацій. Співіснування різних ідентифікацій в одній особі утворює певну цілісну систему. Більше того, незалежно від змістовного наповнення системи ідентифікацій дослідники свідомо чи несвідомо спираються на ідею існування в системі ідентифікацій певної внутрішньої структури. В рамках цих уявлень виділяються два підходи до трактування цієї структури: або через опис ступеня близькості, зв'язаності всіх елементів системи між собою, або – через опис їх відносної актуальності чи значимості.

Гіпотеза про множинність ідентифікації ставить питання не тільки про принципи їхньої організації в певну цілісну систему, а й питання про саму різноманітність – чому саме стільки і саме ці субідентичності існують, чи є відмінності в самому процесі ідентифікації в залежності від того, з якою соціальною групою ідентифікує себе індивід і т.п. Ці проблеми, на жаль, рідко стають предметом спеціального аналізу. Тільки в останні роки почали з'являтися дослідження, спрямовані на їх вирішення. Так, у 1995 році Клод Доу з колегами запропонували досліджуваним класифікувати набір із 64 категорій ідентичності, виділених респондентами одного з попередніх досліджень. На основі кластерного аналізу цих даних було виділено 5 основних **кластерів**: **етно-релігійні ідентичності** (американці, мусульмани); **політична належність** (демократ, фемініст); **професійна ідентифікація** (юрист, садівник); **ідентифікація, що фіксує позиції в міжособистісних стосунках** (син, коханець) і **ідентифікація з будь-яким варіантом відхилення у поведінці** (алкоголік, бомж). Ця система вважається типовою.

На характер культурної ідентифікації великий вплив мають ті образи, з якими часто персоніфікуються конкретні люди. Таких образів – велика кількість. Тому в науці виникла потреба в їх типологізації. Американський

соціолог Г.Абрамсон запропонував типологію персоніфікацій, які втілюють в собі форми культурної ідентифікації.

Тип "традиціоналіста". Це особи, які визнають цінності даної культури і є інтегрованими у відповідні структури. Автор підкреслює новаторський дух етнічних традиціоналістів – представників культурних меншин, які компенсують творчими починаннями маргінальність і хиткість свого суспільного становища. Шотландці в Британській імперії, євреї в християнському світі, вірменські і грецькі купці в діаспорі, китайці в Південно-Східній Азії нерідко стають ініціаторами нововведень.

Тип пришельця-"неофіта". До цього типу відносять людей, які включені в структурну систему етнічних зв'язків, але не мають спадкових коренів у відповідній етнічній культурі,- вона не становить їх внутрішнього духовного надбання, не інтеріоризована ними. Рання ідентифікація "пришельця" відбувалась за межами культурної спільності, до якої він прилучився. Він відчуває себе на порозі цілком нового культурного досвіду. Звідси почуття невпевненості і маргінальності, більш гостре, аніж маргінальність "традиціоналіста", який самотність серед чужинців компенсує взаєморозумінням із одноплемінниками. Вростаючи в чужу структуру, людина попередньо чи одночасно вживається в її культурні цінності і символи.

Тип "вигнанця". Він протиставляється "пришельцю-неофіту". Мова йде про втрату первинних соціальних зв'язків з одноплемінниками при збереженні етносу і символічних традицій рідної культури. Духовний досвід "вигнанця" – це перш за все досвід ізоляції та самотності. Життєві типи "вигнанця" зустрічаються на різних рівнях соціально-класової системи: китаєць-прачка чи власник ресторану, іноземець-чорнороб, єврей при дворі німецького князька в XVII-XVIII ст.

Тип євнуха. Це особи, позбавлені пам'яті про будь-яке культурне минуле, не обтяжені жодним традиційно-символічним спадком, і (в буденному житті) не інтегровані в будь-яке соціокультурне середовище. Деколи в літературі такий тип іменується, за Ч.Айтматовим, як "манкурт", тобто людина,

позбавлена коренів. "Євнух" – це тип, протилежний "традиціоналісту". Класичним його зразком можна вважати євнуха при дворі східного деспота. Євнух у гаремі, яничар у війську, охоронець-кавас в іноземному посольстві, християнин-віровідступник, який став візирем при стамбульському дворі – такими є форми втрати попередньої культурної ідентичності в епоху оттоманського владарювання.

На сьогоднішній день в культурологію міцно ввійшло ще одне поняття, яке позначає опозицію нормальній культурній ідентичності – "маргінали". Це слово з'явилося у Франції у 1927 році як іменник. Маргіналами почали називати тих, хто сам відкидає суспільство або стає відкинутим. **Маргінальність – це не стан автономії, а результат конфлікту з суспільними нормами, вираження специфічних стосунків з існуючим суспільним ладом.** Маргінальність не виникає поза різким реальним або вигаданим зіткненням з навколишнім світом.

Як вважає французький соціолог А.Фарж, втеча в маргінальність передбачає два цілком різних маршрути: або розрив всіх традиційних зв'язків і створення власного, абсолютно інакшого, або поступове витіснення (або насильний викид) за межі офіційних установлень.

Але як би там не було, в будь-якому варіанті, чи в результаті вільного вибору, чи внаслідок процесу декласування, який провокується наляканим суспільством, маргінали – це не зворотня сторона світу, а немовби його тіньові сторони. Суспільство виставляє відкинутих "напоказ", для того щоб підкріпити, облагородити свій власний образ, який воно признає світлим, нормальним.

Сьогодні, говорячи про маргіналів, ми маємо на увазі не тільки аутсайдерів суспільства. Маргінальність взагалі стає універсальним феноменом. Багато людей опиняються якби поміж культурних визначень. У світі багато людей, яких називають "полукровками". Багато не можуть чітко ідентифікувати себе з жодною культурою.

Таким чином, проблема ідентичності виступає важливим зв'язуючим кільцем на стику багатьох гуманітарних наук – філософії, психології, історії, етнографії, літератури та ін.

Поняття культурної ідентичності – різнопланове і багатовекторне. Структуризуючи його, можна виділити історичний розвиток і сучасну типологію ідентифікації особи та спільноти. Досліджуючи особистісну ідентичність, виокремлюють вертикальний (у співвідношенні з віковими періодами) та горизонтальний (різні форми ідентифікації, як-от статеві, релігійні, етнічні) зрізи. Такий великий об'єм структурних елементів в системі поняття культурної ідентичності дозволяє досліджувати даний феномен в межах різних наук – культурології, психології, соціології, філософії та історії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Фромм Э. Иметь или быть? М.,1993
- 2.Ідентичність і конфлікт в пострадянських державах. М.,1997.-238с.
- 3.Психология. Словарь. М.:Политиздат,1990.
- 4.Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. К.1996.
- 5.Игнатенко В.П. Павленко И.О. Идентичность : философский и психологический анализ. Харьков,1995.
- 6.Erickson E.H. Identity: Youth and crisis. London: Faber&Faber,1968.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций./ Полис.1994.№1.
- 8.Гуревич П.С. Культурология. М.: Гардарики,2000.
- 9.Фарж А. Маргиналы/ Опыт словаря нового мышления. М.,1989.
- 10.Сміт Е. Національна ідентичність. К.: Основи,1994.
- 11.Николаев В.Г. Идентичность\ Культурология. XX век. Энциклопедия, т.1.- Спб., Университетская книга,1997.
- 12.Флиер А.Я. Культурология для культурологов. М., Академический проект,2000.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення

- 1.Визначте та класифікуйте людські потреби (за Е.Фроммом).

2. Назвіть та коротко охарактеризуйте форми індивідуальної ідентичності.

3. Як виникло поняття «культурної ідентифікації»?

4. Чому (на Впшу думку) не існує єдиної наукової точки зору щодо передумов процесу ідентифікації ?

5. Перерахуйте головні зовнішні прояви ідентифікації.

6. Які стадії розвитку ідентичності виділяє Е.Еріксон?

7. Охарактеризуйте основні елементи когнітивного блоку національної ідентичності.

8. Чи можна погодитись з твердженням, що маргінальність на сучасному етапі розвитку суспільства стає універсальним феноменом ?

ТЕСТИ

1. Співставте назву теорії із способом визначення ідентифікації

а) психоаналітична	а) ідентифікація як пізнавальний процес самопізнання особистості
б) інструменталістська	б) ідентифікація як спосіб взаємодії з кимось емоційно значимим
в) самокатегоризації	в) ідентифікація як спосіб забезпечення деяких необхідних ресурсів (почуття безпеки і т.п.)

2. Які напрями психології основним механізмом ідентифікації вважають

а) процес самокатегоризації;

б) афективно-емоційну спрямованість;

в) комунікативно-дійову сторону діяльності особистості.

3. Сприймання себе і членів даної групи як дуже подібних одне до одного – це

- а) групова ідентичність;
- б) феномен ін-групової гомогенності;
- в) явище персоніфікації.

4.Що може відігравати роль культурного маркера?

5.Розставте в хронологічній послідовності форми ідентичності

- а)соціоекономічна
- б)етнічна
- в)цивілізаційна
- г)родова
- д)релігійна
- е)національна
- є)регіональна

6. Які з даних ознак характеризують національну ідентичність

- а)історична територія як рідний край;
- б)феномен ін-групової гомогенності;
- в)спільні міфи та історична пам'ять;
- г)спільна масова, громадянська культура;
- д)використання культурних маркерів;
- е)єдині юридичні права і обов'язки для всіх членів суспільства;
- є)міжгрупове упередження;
- ж)спільна економіка з можливістю пересуватись в межах національної території .

7. Які з даних елементів структури етнічної ідентичності стосуються афективного, а які когнітивного блоку

- а)знання про існування національної групи;

б) ступінь прив'язаності до національної ідентичності (готовність відмовитись від неї, і значення, надаване членству в даній національній групі) ;

в) категоризація себе як члена національної групи;

г) знання про національну територію;

д) знання про національні емблеми, символи, інститути, звичаї, традиції, історичні події та історичні фігури, які символічно репрезентують націю;

е) суб'єктивна актуальність національної ідентичності;

є) почуття належності до національної групи.

8. Плюралізм ідентифікацій постає як наслідок

а) диференціації суспільства;

б) глобалізаційних процесів;

в) технократизації життя особи.

9. Особа, яка визнає цінності даної культури і є інтегрована у відповідні структури

а) тип “традиціонала”

б) тип “неофіта”

в) тип “євнуха”.

10. Результат конфлікту з суспільними нормами, прояв специфічних стосунків з існуючим суспільним ладом - це

а) явище персоніфікації;

б) маргіналізація культури;

в) соціальна ідентичність.

ІІ рівень

1. Класифікуйте людські потреби.

2. Як співвідносяться поняття ідентичності та ідентифікації?

3. Яким чином можна диференціювати соціальну та групову ідентичність?

4. Чи можна ототожнити феномен маргіналізації та поняття субкультури?

5. Що таке “психологічний мораторій”?